Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2011, sen. zn. 29 NSČR 20/2009, ECLI:CZ:NS:2011:29.NSCR.20.2009.1

Číslo: 113/2011

Právní věta:

I. Závěr, že návrh na povolení oddlužení byl podán někým, kdo k tomu nebyl oprávněn, jenž vede k odmítnutí návrhu na povolení oddlužení, může být i po povolení oddlužení podkladem pro neschválení oddlužení.

II. Dluhy vzešlými z podnikání dlužníka které ve smyslu § 389 odst. 1 insolvenčního zákona zásadně brání povolení oddlužení, mohou být i takové dluhy, které v hmotněprávní rovině nevzešly z (jen) obchodních závazkových vztahů, např. dluhy, jež mají původ v občanskoprávních vztazích, do nichž dlužník vstupoval jako podnikatel, nebo jeho veřejnoprávní dluhy (nedoplatky na daních a na pojistném apod.), měly-li původ v dlužníkově podnikání.

III. Schválení oddlužení nebrání zjištění, že dlužník (jenž již není podnikatelem) sice má dluh z podnikání, který řádně uvedl v seznamu závazků, ale jeho věřitel nepřihlásil tomu odpovídající pohledávku včas do insolvenčního řízení. Schválení oddlužení nebrání ani zjištění, že dlužník má dluh z podnikání, jestliže jiný dlužníkův věřitel nepřihlásil pohledávku včas do insolvenčního řízení a v důsledku toho povede schválené oddlužení k plnému uspokojení přihlášených věřitelů.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.03.2011

Spisová značka: 29 NSCR 20/2009

Číslo rozhodnutí: 113

Číslo sešitu: 8

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Insolvence, Oddlužení

Předpisy: § 389 odst. 1 IZ ve znění do 08.06.2009
§ 390 odst. 3 IZ ve znění do 08.06.2009
§ 395 IZ ve znění do 08.06.2009
§ 405 IZ ve znění do 08.06.2009

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Usnesením ze dne 16. 1. 2009 neschválil K r a j s k ý s o u d v Praze (dále též jen „insolvenční soud“) oddlužení dlužníka T. R. (bod I. výroku) a prohlásil konkurs na majetek dlužníka (bod II. výroku).

Insolvenční soud vyšel z toho, že:

1) Usnesením ze dne 25. 11. 2008 rozhodl insolvenční soud o dlužníkově úpadku a o povolení oddlužení.

2) Dlužník byl v době od 18. 7. 2002 do 30. 6. 2008 podnikatelem.

3) Do insolvenčního řízení se přihlásilo celkem 10 věřitelů s nezajištěnými pohledávkami v celkové výši 551 249,77 Kč, z čehož jeden z věřitelů vzal pohledávku ve výši 500 Kč zpět.

4) Při přezkumném jednání, jež se konalo 16. 1. 2009, dlužník uznal všechny přihlášené pohledávky a insolvenční správce popřel část pohledávky č. 4 ve výši 25 845,58 Kč.

5) Část dlužníkových závazků ve výši 80 779 Kč (věřitel Finanční úřad ve V.), která představuje penále, pochází z doby výkonu podnikatelské činnosti dlužníka.

Na tomto základě pak insolvenční soud s odkazem na ustanovení § 389, § 395 odst. 1 a 2, § 403 odst. 1 a § 405 odst. 1 a 2 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), uzavřel, že dlužník sice ke dni podání návrhu (na povolení oddlužení) nebyl podnikatelem, podaným návrhem však hodlal řešit též své závazky z podnikatelské činnosti, což není přípustné, bez zřetele k tomu, že schválení oddlužení by pro věřitele představovalo možnost dosáhnout zcela uspokojení svých pohledávek. Přitom se insolvenční soud neztotožnil s názorem insolvenčního správce, že závazek ve výši 80 779 Kč představuje zanedbatelnou část celkových závazků dlužníka, s tím, že v poměru k ostatním přihlášeným pohledávkám představuje cca 14,6 % všech přihlášených pohledávek. Proto povolené oddlužení neschválil a současně podle ustanovení § 405 odst. 2 insolvenčního zákona rozhodl o řešení dlužníkova úpadku konkursem.

K odvolání dlužníka V r c h n í s o u d v Praze usnesením ze dne 26. 2. 2009 potvrdil usnesení insolvenčního soudu.

Odvolací soud – cituje ustanovení § 389 odst. 1 insolvenčního zákona – uzavřel, že osobou oprávněnou podat návrh na povolení oddlužení je toliko dlužník, jenž není podnikatelem ve smyslu ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, a jenž současně nemá žádné závazky vzešlé z podnikatelské činnosti.

Otázka poměru závazků z podnikání vůči celkovému objemu závazků je podle odvolacího soudu bez významu.

Zjistí-li insolvenční soud ve fázi insolvenčního řízení předcházející rozhodnutí o návrhu na povolení oddlužení, že dlužník některou z těchto podmínek nesplňuje (tj. zjistí-li, že podle norem hmotného práva je dlužník podnikatelem, nebo že má závazky vzešlé z podnikání), odmítne návrh na povolení oddlužení podle ustanovení § 390 odst. 3 insolvenčního zákona; zjistí-li tyto skutečnosti až po povolení oddlužení v další fázi insolvenčního řízení, rozhodne o neschválení oddlužení a o řešení dlužníkova úpadku konkursem podle ustanovení § 405 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona.

Pro hodnocení správnosti usnesení, jímž insolvenční soud z těchto důvodů neschválil oddlužení, není přitom rozhodné, zda tyto skutečnosti mohl zjistit již před vydáním rozhodnutí, jímž oddlužení povolil, či nikoliv. Protože v daném případě není pochyb o tom, že dlužník má závazek vzniklý z podnikatelské činnosti a že nesplňuje podmínky pro povolení oddlužení, není jeho odvolání důvodné, uzavřel odvolací soud.

Proti usnesení odvolacího soudu podal dlužník dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, namítaje, že napadené usnesení

spočívá na nesprávném právním posouzení věci (tedy, že je dán dovolací důvod uvedený v § 241a odst. 2 písm. b/ o. s. ř.), a požaduje, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení.

Konkrétně dovolatel nesouhlasí s názorem odvolacího soudu, že jeho závazek ve výši 80 779 Kč, představující penále za prodlení s úhradou závazků, je závazkem z doby výkonu jeho podnikatelské činnosti. Míní, že tato část jeho závazků vznikla až po době výkonu jeho podnikatelské činnosti, neboť od 6. 10. 2004 do 6. 10. 2008 nepodnikal (měl podnikání přerušeno) a dne 6. 10. 2008 Městský úřad ve V. zrušil jeho živnostenské oprávnění.

Podle dovolatele jde o penále na nedoplatku daní, zjištěného až v době daleko pozdní, po přerušení jeho podnikání. Důvod pro neschválení oddlužení tudíž není dán.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Pro rozhodnutí vydaná v insolvenčním řízení jsou ustanovení občanského soudního řádu o přípustnosti dovolání přiměřeně aplikovatelná dle § 7 odst. 1 insolvenčního zákona.

S přihlédnutím k době vydání dovoláním napadeného usnesení (26. 2. 2009) se rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (ve znění účinném do 30. 6. 2009) podává z bodu 12., části první, článku II. zákona č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Insolvenční zákon je na danou věc uplatnitelný ve znění účinném do 8. 6. 2009 (tj. naposledy ve znění zákona č. 458/2008 Sb.).

Nejvyšší soud shledává dovolání přípustným podle § 238a odst. 1 písm. a) o. s. ř. ve spojení s § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., když napadené rozhodnutí je potud usnesením odvolacího soudu, jímž bylo potvrzeno usnesení soudu prvního stupně, kterým bylo rozhodnuto v insolvenčním řízení „ve věci samé“ (k výkladu tohoto pojmu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2011, sen. zn. 29 NSČR 30/2010, které je – stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže – veřejnosti k dispozici na webových stránkách Nejvyššího soudu). Zásadní právní význam napadeného rozhodnutí pak Nejvyšší soud přisuzuje řešení otázky dovoláním předestřené, dovolacím soudem dosud nezodpovězené.

Vady řízení, k nimž Nejvyšší soud u přípustného dovolání přihlíží z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o. s. ř.), nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, Nejvyšší soud se proto – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nebyl (a se zřetelem ke způsobu, jímž byla založena přípustnost dovolání, ani nemohl být) zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází.

Podle ustanovení § 389 insolvenčního zákona, dlužník, který není podnikatelem, může insolvenčnímu soudu navrhnout, aby jeho úpadek nebo jeho hrozící úpadek řešil oddlužením (odstavec 1). Jiná osoba než dlužník není oprávněna návrh na oddlužení podat (odstavec 2).

Dle ustanovení § 390 odst. 3 insolvenčního zákona, návrh na povolení oddlužení podaný opožděně

nebo někým, kdo k tomu nebyl oprávněn, insolvenční soud odmítne rozhodnutím, které doručí dlužníku, osobě, která takový návrh podala, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru. Odvolání může podat pouze osoba, která takový návrh podala.

Z ustanovení § 395 insolvenčního zákona se dále podává, že insolvenční soud zamítne návrh na povolení oddlužení, jestliže se zřetelem ke všem okolnostem lze důvodně předpokládat, a) že jím je sledován nepoctivý záměr, nebo b) že hodnota plnění, které by při oddlužení obdrželi nezajištění věřitelé, bude nižší než 30 % jejich pohledávek, ledaže tito věřitelé s nižším plněním souhlasí (odstavec 1). Insolvenční soud zamítne návrh na povolení oddlužení i tehdy, jestliže a) jej znovu podala osoba, o jejímž návrhu na povolení oddlužení bylo již dříve rozhodnuto, nebo b) dosavadní výsledky řízení dokládají lehkomyslný nebo nedbalý přístup dlužníka k plnění povinností v insolvenčním řízení (odstavec 2).

Ustanovení § 405 insolvenčního zákona pak určuje, že insolvenční soud oddlužení neschválí, jestliže v průběhu insolvenčního řízení vyšly najevo skutečnosti, které by jinak odůvodňovaly zamítnutí návrhu na povolení oddlužení; v případě uvedeném v § 402 odst. 4 tak rozhodne namísto rozhodnutí o způsobu oddlužení (odstavec 1). Jestliže insolvenční soud oddlužení neschválí, rozhodne současně o způsobu řešení dlužníkova úpadku konkursem (odstavec 2). Rozhodnutí, jímž oddlužení neschválí, doručí insolvenční soud zvlášť dlužníku, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru. Odvolání proti tomuto rozhodnutí může podat pouze dlužník (odstavec 3).

Výkladem ustanovení § 389 odst. 1 insolvenčního zákona co do slovního spojení „dlužník, který není podnikatelem“, se Nejvyšší soud zevrubně zabýval již v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. dubna 2009, sen. zn. 29 NSČR 3/2009, uveřejněném pod číslem 79/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen „R 79/2009“), z nějž vychází i ve své další rozhodovací činnosti; na toto rozhodnutí v podrobnostech odkazuje i v této věci.

V R 79/2009 Nejvyšší soud na dané téma především uzavřel, že „dlužníkem, který není podnikatelem, se ve smyslu ustanovení § 389 odst. 1 insolvenčního zákona rozumí taková fyzická nebo právnická osoba, která není zákonem považována za podnikatele a současně nemá závazky (dluhy) vzešlé z jejího podnikání“.

Dluhy vzešlými z podnikání dlužníka přitom mohou být i takové dluhy, které v hmotněprávní rovině nevzešly z (jen) obchodních závazkových vztahů (srov. § 261 a § 262 obch. zák.), např. dluhy, jež mají původ v občanskoprávních vztazích, do nichž dlužník vstupoval jako podnikatel (např. nároky vůči dlužníku vzešlé z kupní smlouvy, kterou uzavřel jako podnikatel ve smyslu ustanovení § 612 a násl zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku) nebo jeho veřejnoprávní dluhy (nedoplatky na daních a na pojistném apod.), měly-li původ v dlužníkově podnikání.

Pro posouzení, zda v popsaném významu jde o dluhy vzešlé z dlužníkova podnikání, přitom není rozhodné, že tyto dluhy vyšly najevo až poté, co dlužník přestal být podle zákona pokládán za podnikatele, nebo dokonce, že až poté, co dlužník přestal být podle zákona pokládán za podnikatele, tyto dluhy vznikly (tak, že dlužník byl až poté penalizován za porušení povinností, které měl jako podnikatel dodržovat). Právní posouzení věci odvolacím soudem je tudíž v dotčeném ohledu správné.

V R 79/2009 Nejvyšší soud nicméně také uzavřel (přičemž jde o závěr, jenž nelze bez dalšího oddělit od předchozího základního vymezení slovního spojení „dlužník, který není podnikatelem“), že to, zda existuje rozumný důvod nepokládat při rozhodování o návrhu na povolení oddlužení nebo při rozhodování o tom, zda se oddlužení schvaluje, za překážku bránící uplatnění institutu oddlužení neuhrazený dluh z dlužníkova dřívějšího podnikání, insolvenční soud uváží vždy především s přihlédnutím k:

1) době vzniku konkrétního dlužníkova závazku (dluhu) z podnikání,

2) době ukončení dlužníkova podnikání,

3) četnosti neuhrazených dlužníkových závazků (dluhů) z podnikání,

4) výši konkrétního dlužníkova závazku (dluhu) z podnikání v porovnání s celkovou výší všech dlužníkových závazků,

5) tomu, zda věřitel, o jehož pohledávku jde, je srozuměn s tím, že tato pohledávka bude podrobena režimu oddlužení.

V usnesení ze dne 23. 2. 2011, sen. zn. 29 NSČR 9/2009, Nejvyšší soud k řečenému dále doplnil, že podmínka, že dlužník nemá dluhy z podnikání, je pro účely posouzení, zda návrh na povolení oddlužení podala k tomu oprávněná osoba (ve smyslu § 389 odst. 1 a § 390 odst. 3 insolvenčního zákona), splněna i tehdy, jestliže návrh na povolení oddlužení podal dlužník, který nebyl a není podnikatelem a který svým majetkem pouze zajistil (např. jako směnečný rukojmí) dluh jiné osoby z jejího podnikání.

K tomu je třeba především uvést, že (jak naznačuje i R 79/2009) odvolací soud správně připustil, že závěr, podle kterého byl návrh na povolení oddlužení podán někým, kdo k tomu nebyl oprávněn, jenž vede k odmítnutí návrhu na povolení oddlužení (§ 389 odst. 1 ve spojení s § 390 odst. 3 insolvenčního zákona), může být (i po povolení oddlužení) podkladem pro neschválení oddlužení (ve smyslu ustanovení § 405 odst. 1 insolvenčního zákona) bez zřetele k tomu, že ustanovení § 395 odst. 1 a 2 insolvenčního zákona tuto skutečnost jako důvod zamítnutí návrhu na povolení oddlužení nezmiňuje. Požadavek subjektivní přípustnosti oddlužení (bez kterého zásadně nelze přikročit k rozhodnutí, zda oddlužení má být vůbec povoleno) trvá i po případném povolení oddlužení. K podstatě institutu oddlužení v českém úpadkovém právu ve vazbě na strukturu rozhodování insolvenčního soudu o oddlužení (usnesení o tom, zda oddlužení povolí, a o tom, zda je schválí) srov. v podrobnostech též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sen. zn. 29 NSČR 6/2008, které bylo na jednání občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2011 schváleno k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

Ostatně, kdyby nemělo platit, že subjektivní přípustnost oddlužení lze zkoumat i po povolení oddlužení (před rozhodnutím o jeho schválení), pak by nemělo smyslu pojmenovat ku prospěchu dlužníka jako kritéria, jež mohou zvrátit závěr o subjektivní nepřípustnosti oddlužení, ta, jež byla z R 79/2009 vypočtena výše pod body 3) až 5). Četnost neuhrazených dlužníkových závazků (dluhů) z podnikání, výši konkrétního dlužníkova závazku (dluhu) z podnikání v porovnání s celkovou výší všech dlužníkových závazků, a to, zda věřitel, o jehož pohledávku jde, je srozuměn s tím, že tato pohledávka bude podrobena režimu oddlužení, lze totiž účinně zkoumat až ve fázi schvalování oddlužení (v jejímž průběhu se ve lhůtě určené rozhodnutím o úpadku přihláškami zpravidla konstituuje konečná podoba dlužníkových závazků a utváří vůle věřitelů co do způsobu řešení dlužníkova úpadku).

V takto pojatém a judikaturou Nejvyššího soudu již ustáleném rámci ovšem neobstojí úvaha odvolacího soudu, podle které je pro věc bez významu (při posouzení subjektivní přípustnosti oddlužení ve smyslu ustanovení § 389 odst. 1 insolvenčního zákona) poměr dlužníkových závazků z podnikání vůči celkovému objemu dlužníkových závazků. Jak totiž plyne z R 79/2009, jde o jedno z kritérií, jejichž prostřednictvím má být zkoumáno, zda existuje rozumný důvod nepokládat při rozhodování o návrhu na povolení oddlužení nebo při rozhodování o tom, zda se oddlužení schvaluje, za překážku bránící uplatnění institutu oddlužení neuhrazený dluh z dlužníkova dřívějšího podnikání.

Právní posouzení věci odvolacím soudem v tomto ohledu neobstojí a dovolání je tudíž opodstatněné.

Pro úplnost Nejvyšší soud dodává (ve vazbě na argumentaci insolvenčního soudu, podle níž není oddlužení ohledně závazků z podnikatelské činnosti přípustné, bez zřetele k tomu, že schválení oddlužení by pro věřitele představovalo možnost dosáhnout zcela uspokojení svých pohledávek), že stejně jako nebude bránit schválení oddlužení zjištění, že dlužník (jenž již není podnikatelem) sice má dluh z podnikání, který řádně uvedl v seznamu závazků (§ 104 odst. 1 písm. b/ insolvenčního zákona), ale jeho věřitel nedbal ochrany svých práv a tomuto dluhu odpovídající pohledávku nepřihlásil včas (v propadné lhůtě určené rozhodnutím o úpadku) do insolvenčního řízení (takže oddlužení se dluhů z podnikání již nemůže týkat), nebude vyloučeno schválit oddlužení ani tehdy, vyjde-li najevo, že dlužník sice má dluh z podnikání, který řádně uvedl v seznamu závazků (§ 104 odst. 1 písm. b/ insolvenčního zákona), přičemž jeho věřitel tomu odpovídající pohledávku do insolvenčního řízení řádně přihlásil, svou pohledávku (již odpovídá dluh, který z dlužníkova podnikání nevzešel) však do insolvenčního řízení včas nepřihlásil jiný dlužníkův věřitel a v důsledku toho povede schválené oddlužení k plnému uspokojení přihlášených věřitelů. V takovém případě totiž důvod, pro který je uplatnění institutu oddlužení pro dlužníky s dluhy vzešlými z podnikání zákonem vyloučeno (aby nedocházelo k přenášení podnikatelského rizika krácením míry uspokojení jejich pohledávek na dlužníkovy věřitele), logicky odpadá.

Vzhledem k tomu, že napadené rozhodnutí neobstálo z pohledu kritérií ustanovených při výkladu § 389 odst. 1 insolvenčního zákona v R 79/2009, Nejvyšší soud je, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), zrušil a vrátil věc odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, a odst. 3, věta první, o. s. ř.).